

Hildebrandmonument, een wonder in de Haarlemmerhout?

Inhoud

1	Locatie	2
2	Afbeeldingen	3
3	Inleiding	9
4	Wie was Nicolaas Beets?.....	10
5	De Camera Obscura	11
6	De betekenis van het Hildebrandmonument	12
6.1	De opbouw van het Hildebrandmonument	12
6.2	Toelichting op de figuren	12
6.2.1	De schrijver Hildebrand	12
6.2.2	Buikje, studentennaam van Mr. Bruis	13
6.2.3	Teun, de Jager	13
6.2.4	Keesje, het diakenhuismannetje	13
6.2.5	Suzette Noiret	13
6.2.6	Van der Hoogen.....	13
6.2.7	Stastok sr.....	14
6.2.8	Robertus Nurks.....	14
6.2.9	Grootmoeder Kegge.....	14
6.3	De plaats in de beeldhouwkunstgeschiedenis	14
6.4	Wat zou Jan Bronner van de situatie van 2014 gevonden hebben?	15
7	De geschiedenis van het Hildebrandmonument	16
7.1	De oorspronkelijke hoofdrolspelers	16
7.1.1	De beeldhouwer Jan Bronner.....	16
7.1.2	Het Nationaal Comité tot stichting van een Hildebrand-gedenkteken te Haarlem	17
7.1.3	De gemeente Haarlem	18
7.2	Het begin.....	18
7.3	De keuze van het monument	19
7.4	De verwickelingen opgedeeld naar probleemgebied	19
7.4.1	Onkosten	19
7.4.2	Financiering	20
7.4.3	Oplevertijd.....	20
7.4.4	Locatie	21

7.4.5	Het gebruikte materiaal	23
7.4.6	Concrete resultaten.....	23
7.4.7	Het Comité (voluit: Nationaal Comité tot stichting van een Hildebrand-Gedenkteken)	24
7.5	De plaatsing van het monument in 1962.....	25
7.6	Verwikkelingen na de plaatsing van het monument in 1962	26
7.6.1	Vandalisme en maatregelen.....	26
7.6.2	Vervanging door kunststof kopieën	27
7.6.3	Opnieuw vandalisme en maatregelen	27
7.6.4	Herrijzenis Hildebrandmonument in 2014 door Stichting Herstel Hildebrandmonument	27
7.6.5	Ontwikkelingen na 2014.....	29
7.7	Nawoord	29
8	Bibliografie uitgebreid	30

1 Locatie

Noord-Hollands archief ; Uitsnede van kaart NL-HlMnHA_560_2105 ; Falkplan ; 1977 ; Plattegrond van Haarlem. Het noorden ligt bovenaan.

● Hildebrandmonument

2 Afbeeldingen

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 54806. Maker: Foto naar een tekening van L. Springer. Datum: 1850. Nicolaas Beets. (Geboren op 13 september 1814 in Haarlem en gestorven op 14 maart 1903 te Utrecht). Hij was o.a. beroemd schrijver en dichter en gebruikte de naam Hildebrand als pseudoniem

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1100 van gemeente Haarlem, Inventarisnummer 54831. Uitgever: N.J. Boon te Amsterdam. Datum: 1900. Prof. Dr. Nicolaas Beets met echtgenote

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_08124B00_01. Datum: 1952. Plaats zoeken voor het Hildebrandmonument in Haarlem

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_08121B00_01. Datum: 1952. Plaats zoeken voor het Hildebrandmonument in Haarlem

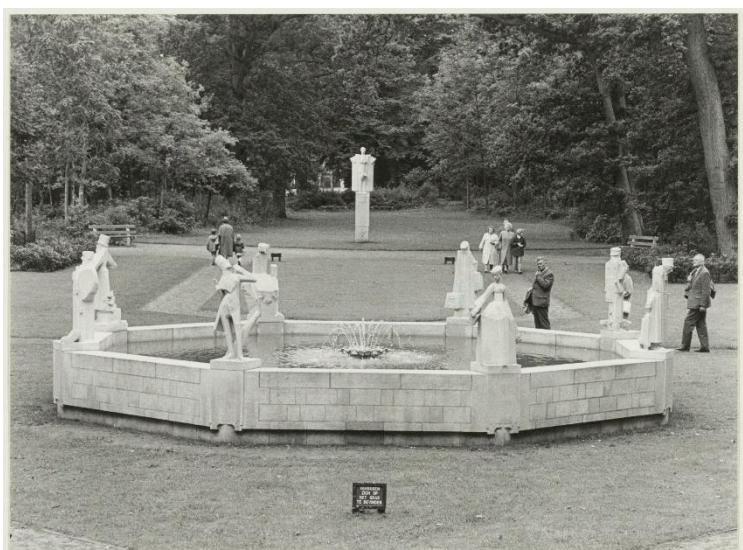
Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_00766A03_10. Datum: 19 juli 1952. Zomerfeest bij kaarslicht bij restaurant Dreefzicht, initiatief van Sociëteit Teisterbant met als figuren uit Hildebrands "Camera Obscura" verklede gasten, waaronder Godfried en Pietsie Bomans. Er werd toegang geheven ten bate van de uiteindelijke plaatsing van het Hildebrandmonument. Zie HD 21-07-1952 pag 3

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_NN105K00_21. Datum: 1962. De beeldhouwer Jan Bronner ziet toe hoe het door hem gemaakte Hildebrandmonument opgericht wordt.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1478 foto's en negatieven van Fotopersbureau De Boer te Haarlem, Inventarisnummer 4896. Maker: C. de Boer. Datum: 1962. De onthulling van het Hildebrandmonument in de Haarlemmerhout, ziende naar het zuiden. Oranjelaan.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1478 foto's en negatieven van Fotopersbureau De Boer te Haarlem, Inventarisnummer 4897. Maker: C. de Boer. Datum: 1965. Het Hildebrandmonument in de Haarlemmerhout, ziende naar het zuiden. Oranjelaan.

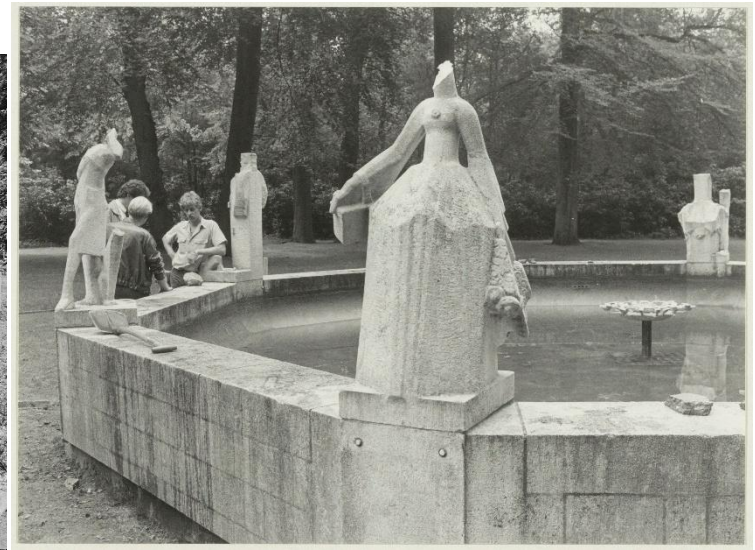
Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_00528K00_02. Datum: 19 december 1962. Het Hildebrandmonument ingekist voor de winter. Gezicht richting zuid.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_07336K00_29. Datum: 21 juli 1969. Kinderen in badkleding in de fontein van het Hildebrandmonument

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_08370K00_22. Datum: 18 juni 1970. Hek rond het Hildebrandmonument.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1478 foto's en negatieven van Fotopersbureau De Boer te Haarlem, Inventarisnummer 4899. Maker: C. De Boer. Datum: 6 juli 1983. Het door onbekenden beschadigde Hildebrandmonument in de Haarlemmerhout. De hoofden van de beelden van grootmoeder Kegge, Van der Hoogen en Suzette Noiret zijn afgeslagen. Oranjelaan.

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, collectie 1336 glasnegatieven en foto's van het Bedrijf Openbare Werken te Haarlem betreffende topografisch Haarlem, Inventarisnummer 4820. Maker: J. Fielmich. Datum: 23 april 1987. Restauratie van het Hildebrandmonument bij de firma Swaalf aan de Korte Verspronckweg

Haarlem, Noord-Hollandsarchief, Beeldbank De Boer, Inventarisnummer NL-HlmNHA_1478_45199K00_05. Datum: 4 februari 1998. Hildebrandmonument met verf beklad. Haarlemmerhout.

DSC_00029701 ; AV ; 20-7-2022 ; totaal overzicht, gezicht richting zuid met de schrijver Hildebrand op de achtergrond

DSC_00029708 ; AV ; 20-7-2022 ; de beeldengroep heeft "iets zwevends"

DSC_00010829 ; AV ; 17-11-2017 ; Gezicht noordnoordwest met inkijk in de zichtas richting Provinciehuis

DSC_00029703 ; AV ; 20-7-2022 ; Links komt Buikje goed uit

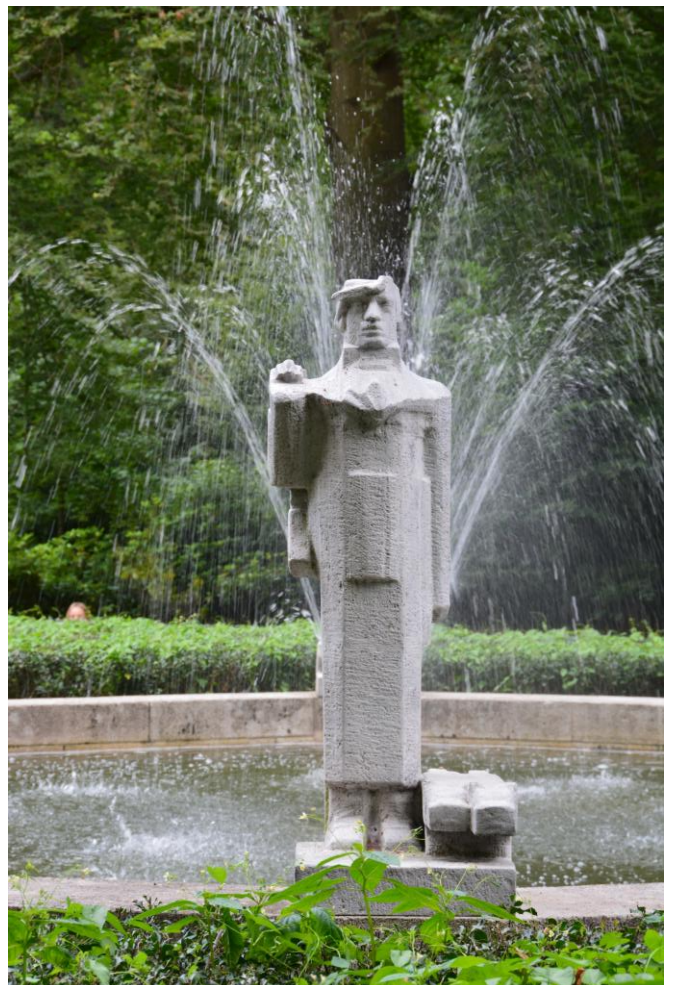
DSC_00029721 ; AV ; 20-7-2022 ; gezicht richting zuidwest op Hildebrand

DSC_00010928 ; AV ; 24-11-2017 ; Hildebrand

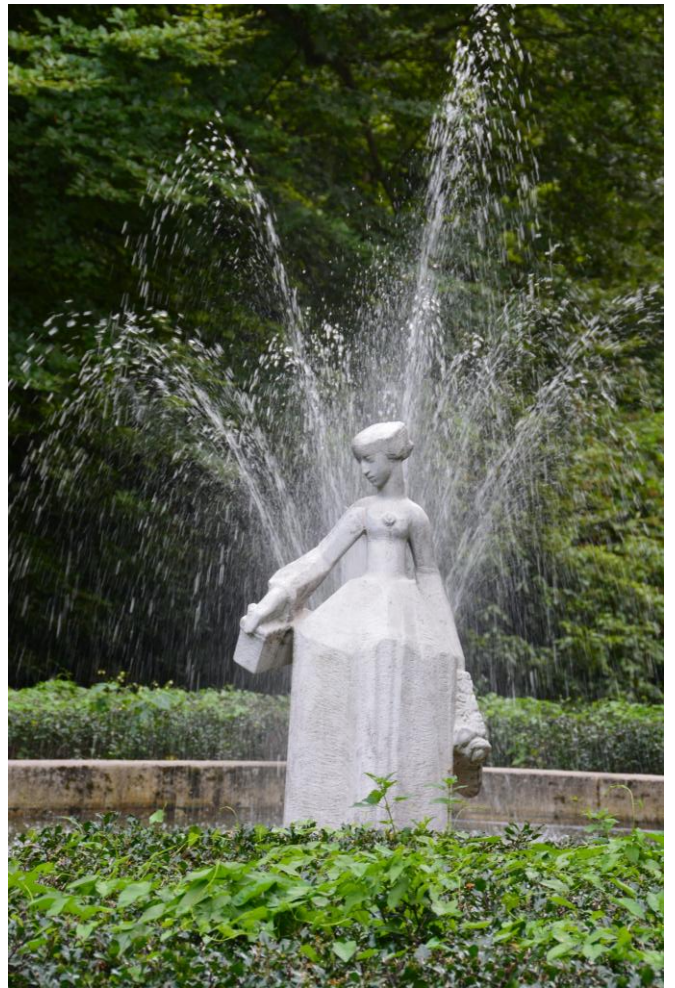
DSC_00029717 ; AV ; 20-7-2022 ; Buikje

DSC_00029715 ; AV ; 20-7-2022 ; Teun de Jager

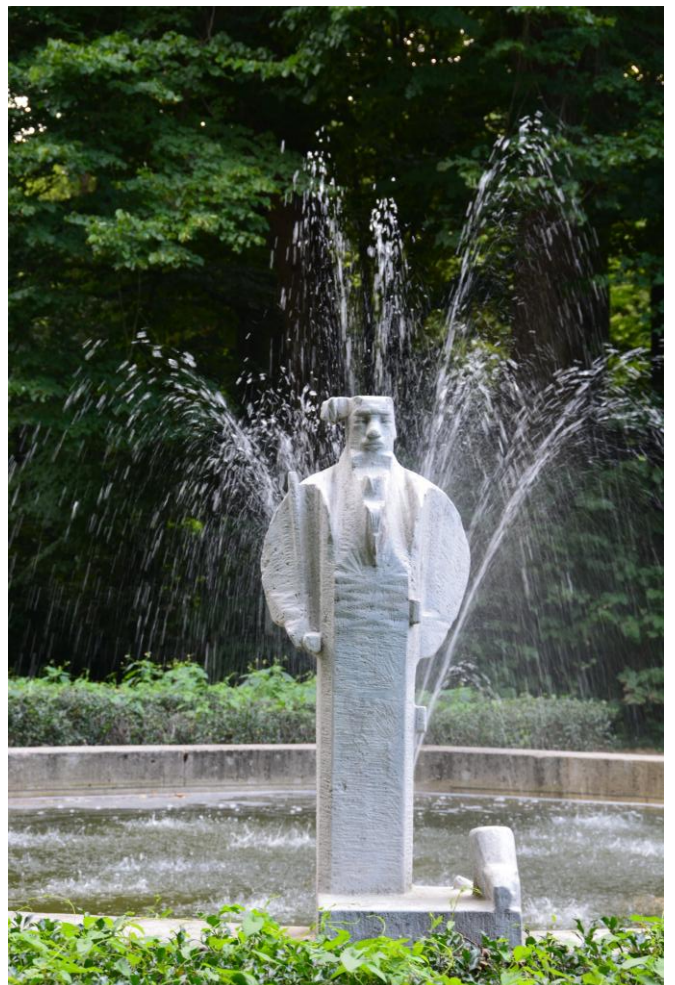
DSC_00029711 ; AV ; 20-7-2022 ; Keesje, het Diakenhuismannetje

DSC_00029710 ; AV ; 20-7-2022 ; Suzette Noiret van Franse afkomst

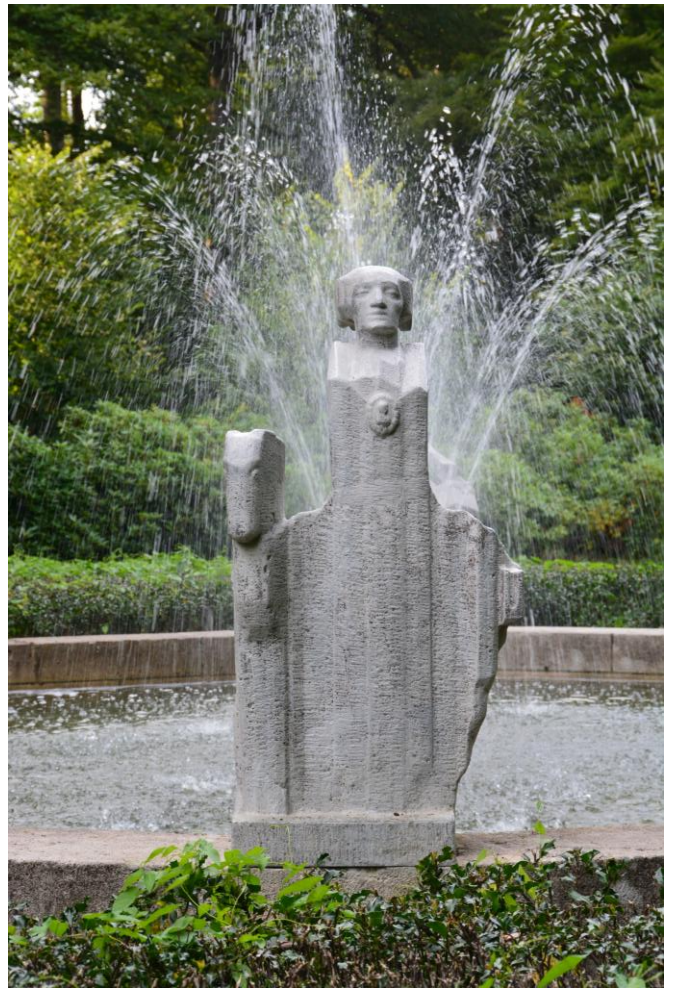
DSC_00029706 ; AV ; 20-7-2022 ; Van der Hoogen (de "Charmante")
© André Vollbehr IKHHildebrandmonument 12-11-2025

DSC_00029705 ; AV ; 20-7-2022 ; Stastok sr., Man van de klok

DSC_00029704 ; AV ; 20-7-2022 ; Robertus Nurks, onaangenaam mens

DSC_00029719 ; AV ; 20-7-2022 ; Grootmoeder Kegge, stil en gesloten

3 Inleiding

De totstandkoming van het Hildebrandmonument is een uitzonderlijk verhaal. Maar wie denkt, dat de geschiedenis ervan na de realisatie afgerond is, slaat de plank volledig mis. Dat deel is misschien nog wel specialer, dan de realisatie.

Geregeld brengen kunstwerken en de realisatie en/of het behoud ervan de gemoederen danig in beweging. Het Hildebrandmonument was hierop geen uitzondering. Wat wel bijzonder is, is de onverzettelijkheid van de deelnemers, die onderling nogal van karakter verschilden. Daarnaast gooiden de twee wereldoorlogen en een economische crisis flink roet in het eten. Verder gooiden de financiën ook nog eens geregeld roet in het eten en moest men na lange tijd op zoek naar een andere plek voor het monument. Wat in 1914 begon als de keuze van een mooi ontwerp ontwikkelde zich tot een soap zonder weerga. Deze soap woekerde voort tot de realisatie in 1962. Bijna 50 jaar dus! Maar daarna was de ellende nog lang niet ten einde. Het monument werd na 1962 geteisterd door vandalisme en weersinvloeden, terwijl oplossingen hiervoor lang op zich lieten wachten of gerealiseerde oplossingen lang niet zo goed bleken te zijn als men vooraf dacht.

Het mag een wonder heten, dat het monument er (nog) staat. Toch moet er tussen alle qua karakter totaal uiteenlopende deelnemers in de soap een bindende factor geweest zijn. Volgens mij gaat het om de overal aanwezige liefde voor de persoon Nicolaas Beets en zijn oeuvre, waarvan de Camera Obscura het bekendste voorbeeld is. Hieruit vloeide de wens voort om dit in een monument in de Haarlemmerhout tot uitdrukking te brengen. Voorts speelt de kwaliteit van het Hildebrandmonument een flinke rol. Men wilde dit graag gerealiseerd zien, omdat het alom erkend wordt als een bijzonder en belangrijk voorbeeld van de beeldhouwkunst in Nederland.

4 Wie was Nicolaas Beets?

Nicolaas Beets was een boeiende persoonlijkheid met een lang en vruchtbaar leven. Een goede levensbeschrijving vormt al een boekwerk op zichzelf. Dat ligt ver buiten het bestek van deze artikelenserie. Daarom volgen hier slechts de belangrijkste zaken :

Nicolaas Beets werd op 13 september 1814 in Haarlem geboren aan de Koningsstraat 38/40. Nu staan daar twee panden, maar in zijn tijd stond er één groot pand. Haarlem was toen een totaal verarmde en uitgewoonde stad. Zijn ouders behoorden tot de gegoede burgerij, die maar zo'n 3-5% van de bevolking uitmaakte. Zijn vader was apotheker en lid van de sociëteit Trouw moet Blycken. Van zijn moeder is weinig bekend. Hij had een onbezorgde jeugd in Haarlem. Het was een harmonieus gezin. Hij was zeer gesteld op zijn oudere zuster Dorothea Petronella. Beets volgde in Haarlem onderwijs op de Nutschool van meester Prinsen en de Latijnse school. Ook kreeg hij privélessen van de heer Anslijn. Die was huisonderwijzer en kinderboekenschrijver. Als jongeman had Beets een Engelse vriend, waardoor hij al vroeg in aanraking kwam met het werk van Scott en Byron. Daar dweept hij mee.

Veel sporen uit zijn jeugd zijn in Haarlem nog herkenbaar. Hierbij moet je denken aan het Pietershuis in de Stoofsteeg, het Stedelijk Gymnasium in de Jacobijnestraat, het Bilderdijkhuis aan de Grote Markt, de oude Toneelschuur in de Smedestraat, het pand van drukker François Bohn aan het Verwulft, de hertenkamp in de Haarlemmerhout en Dreefzicht. Wim Vogel heeft in bron (Mooij, et al., 2014) een Nicolaas Beetswandeling in Haarlem uitgezet, waar deze gebouwen en nog veel andere zaken aan de orde komen.

In 1833 ging Beets theologie studeren in Leiden, maar keerde geregeld in Haarlem terug. Al vroeg was hij bekend als schrijver en dichter. Op het moment, dat hij in Leiden ging studeren, was hij al een zeer belezen iemand en had hij al gedichten en proza gepubliceerd in de belangrijkste literaire uitgaven van zijn tijd. In zijn studententijd deed Beets danig van zich spreken. Hij oogstte niet alleen de nodige bewondering, maar ook de nodige kritiek. Ook in Leiden werd Beets een bekend figuur. In 1836 werd hij verliefd op zijn toekomstige echtgenote. Vanaf dien leefde hij wat rustiger. In 1839 promoveerde hij tot doctor in de theologie en verscheen bij de firma Bohn in Haarlem de eerste uitgave van de Camera Obscura. Pas decennia later zou het zijn volledige omvang bereiken. In 1840 werd hij beroepen als predikant in Heemstede. Dat was ook het jaar waarin hij trouwde met Aleida van Foreest. Onder zijn lezers en toehoorders schaarden zich vele bekende families. Na 1840 richtte hij zich meer op zijn predikantschap en theologie. In deze jaren richtte hij zich tegen de slavernij.

In 1854 werd hij predikant in Utrecht. Hij was een zeer sociaal betrokken iemand. Naast alle successen bleef het noodlot hem niet bespaard. In 1856 stierf zijn geliefde vrouw door de geboorte van hun negende kind. Een drietal jaar later trad hij opnieuw in het huwelijk en wel met de jongere zuster Jacoba Elisabeth van zijn eerste echtgenote. Uit dit huwelijk werden nog zes kinderen geboren. Vier van zijn 15 kinderen zijn jong gestorven. Van 1875-1884 was hij hoogleraar in de Kerkgeschiedenis aan de universiteit van Utrecht. Op 13 maart 1903 overleed hij in Utrecht. Hij rust op de begraafplaats Soestbergen aldaar. Op zijn grafsteen staat de tekst: "God is mijn licht".

Nicolaas Beets was een veelzijdig iemand. Hij was niet alleen letterkundige/schrijver, maar ook dominee. Hij werd vader van 15 kinderen, had twee echtgenotes en was lid van vele geleerde genootschappen. Daarnaast erelid van vele wetenschappelijke en kunstzinnige verenigingen. Ook kreeg hij de nodige ridderordes opgespeld. Hij had een opgeruimde aard, maar de periode 1833-1839 was toch wat zwaarmoedig. Hijzelf noemde dat zijn "zwarte tijd".

Nicolaas Beets is nu vooral bekend van zijn werk de Camera Obscura. In zijn tijd lag dat wat anders, alhoewel de Camera Obscura wel als zijn belangrijkste werk beschouwd werd. In zijn tijd was Nicolaas Beets een zeer gevierd en bemind iemand. Men kan hem beschouwen als een soort

van dichter des vaderlands, voordat dat begrip zijn intrede deed. Hij was bij vele officiële gelegenheden present met dichtwerk. Men had zeer veel waardering voor zijn vele meditaties en prekenbundels. Hij publiceerde ook de nodige opstellen over taal- en letterkunde. Ook maakte hij huiselijke verzen en christelijke volkspoëzie. Zijn 70^e en 80^e verjaardag werden uitbundig onder grote publieke belangstelling gevierd. Zijn overlijden in 1903 werd ruim herdacht. Op de begraafplaats hadden zich duizenden mensen verzameld. Rond de kist stonden vele hoogwaardigheidsbekleders. Zijn populariteit had hij zeker ook te danken aan het feit dat hij, zoals wij het tegenwoordig zouden zeggen, een aanhanger was van het harmoniemodel. Toch heeft het hem wat gestoken, dat naast alles wat hij in zijn leven gedaan had, iedere keer weer de Camera Obscura aangehaald werd. Hij beschouwde het boek als een speelse jeugdzonde.

5 De Camera Obscura

De Camera Obscura verscheen in 1839 bij de Haarlemse uitgever F. Bohn. Pas bij de derde druk in 1851 kreeg het boek zijn volledige omvang, alhoewel er daarna door Beets toch ook nog aan gesleuteld werd. Latere uitgaven werden van illustraties voorzien. Het boek geeft een dwarsdoorsnede van de Nederlandse (met name Haarlemse) kleinstedse samenleving uit die tijd. Alhoewel het boek in eerste instantie minder positief ontvangen werd (in Haarlem voelde men zich bespot), werd het al spoedig uitermate populair en beleefde tientallen herdrukken. Het werd wel het Nederlandse volksboek bij uitstek genoemd. Het boek gaat door voor de beroemdste en meest herdrukte verhalenbundel van de 19^e eeuw. De eigenaardigheden van het Nederlandse volkskarakter werden bijna feilloos weergegeven.

Veel jongeren zullen de Camera Obscura niet kennen. Nog tot en met de jaren 60 van de 20^e eeuw was dat heel anders. Bijna iedereen, die voortgezet onderwijs gevolgd had, had het boek geheel of gedeeltelijk gelezen.

Haarlem is zeer herkenbaar in het boek aanwezig. Haarlem was toen een geheel andere stad dan vandaag de dag. In 2025 heeft Haarlem ruim 168.000 inwoners. In de tijd van de jeugd van Nicolaas Beets en de periode, waarover de Camera Obscura gaat, had Haarlem zo'n 20.000-24.000 inwoners. Het lag nog geheel binnen zijn middeleeuwse en 17^e-eeuwse omwalling. De Haarlemmerhout was een zeer rustig bos, gelegen in een zeer rustige en landelijke omgeving en grotendeels omgeven door kleine en wat grotere buitenplaatsen. Alleen de Wagenweg kende in beperkte mate wat doorgaand verkeer. Dat is nu wel anders. Het was toen een totaal verarmde stad met een zeer kleine welgestelde bovenlaag. Helaas was Haarlem wat dat betreft geen uitzondering. De neergang in de 18^e eeuw (teruggang internationale handel), diverse oorlogen en de Franse tijd hadden de Nederlandse economie kapot gemaakt. De moeilijke situatie in Haarlem kwam men zodoende in veel delen van Nederland tegen. In de jaren 1827/1828 is de Haarlemmerhout van een geometrisch aangelegd barokpark omgevormd tot een park in de Engelse landschapsstijl. Nicolaas Beets moet beide nogal van elkaar verschillende vormen van de Haarlemmerhout gekend hebben.

Nicolaas Beets kende de Haarlemmerhout door en door en beleefde vele mooie momenten tijdens zijn vele wandelingen aldaar. De natuur was voor hem heel belangrijk.

6 De betekenis van het Hildebrandmonument

6.1 De opbouw van het Hildebrandmonument

Het Hildebrandmonument is een uniek monument. Nergens zal je zoiets tegen komen. Om te beginnen is het een beeldengroep, waarvan er toch al niet veel zijn. Daarnaast is de wijze van uitvoering ervan bijzonder en is de locatie in een stadsbos ook niet alledaags.

De eenheid van de beeldengroep wordt bepaald door de onderlinge afstand van de beelden. Daarnaast is de fonteinbak een sterk bindend element, verder zorgen het gebruik van dezelfde steensoort en voor alles de uniforme stijl van beeldhouwen voor eenheid.

Bij de meeste beeldengroepen hebben de beelden bijna altijd een relatie met elkaar. Bij het Hildebrandmonument is dat geenszins het geval. De acht fonteinfiguren staan met hun rug naar elkaar toe en op afstand kijkt het grootste beeld Hildebrand over het geheel heen. Daarnaast kijkt de toeschouwer tegen de beelden op. Bovendien hebben de fonteinfiguren een zekere zelfstandigheid, omdat ze elk op een aparte sokkel staan, weliswaar verbonden door een fonteinrand. De dynamiek van de figuren komt niet van naturalistische vormgeving en houdingen, maar door een bouwkundige opbouw van massa's met verticale onevenwijdige lijnen. Deze belijningen zorgen voor karakter en dynamiek. Daarnaast lijken de figuren uit één massief blok gehouwen. Ze doen denken aan zuilfiguren/pilaarheiligen uit vroeger tijden. Daarnaast lijken de houdingen van de beelden het karakter ervan uit te beelden. Als vergelijking kan je kijken naar de Neptunusfontein in Florence uit de renaissance-tijd. Daar staat de hoofdfiguur in het midden van de fontein en zitten de overige figuren op de rand ervan. Of deze fontein een rol gespeeld heeft bij het ontwerp, is niet bekend. Op de oorspronkelijke locatie was al een fontein aanwezig. Heeft dat er misschien mee te maken?

Voorts zijn de beelden als ietwat abstracte, maar toch duidelijk herkenbare personen uitgevoerd. Is het toeval, dat de twee vrouwelijke figuren van het Hildebrandmonument met de rug naar elkaar toe staan?

Overigens kom je beeldengroepen meestal in een stedelijke omgeving tegen en niet in een stadsbos. In de Haarlemmerhout valt op, dat de beeldengroep en het bos voor elkaar geschapen lijken en een harmonische eenheid vormen.

6.2 Toelichting op de figuren

De figuren zijn niet zomaar figuren. De beeldhouwer Jan Bronner heeft ze vormgegeven als prototypes van de karakters, die men in de eerste helft van de 19^e eeuw in Nederland kon tegenkomen.

6.2.1 De schrijver Hildebrand

De schrijver Hildebrand (pseudoniem voor Nicolaas Beets) is afgebeeld in een studentenmantel terwijl hij ook zijn hoed vasthoudt. Tevens is hij ook een stuk groter dan de figuren bij de fontein. Hij staat letterlijk en figuurlijk op een voetstuk en kijkt op afstand op zijn figuren uit de Camera

Obscura. Dit correspondeert met de positie van de schrijver Nicolaas Beets ten opzichte van de samenleving. Hij aanvaardde die samenleving en had zich ermee verzoend, maar bewaarde toch een zekere reserve. Dit uitte zich in de ironische toon van de Camera Obscura. Een enkele bron meent in het hoofd van het beeld het hoofd van de beeldhouwer Jan Bronner te herkennen.

6.2.2 Buikje, studentennaam van Mr. Bruis

Buikje is de studentennaam van Mr. Bruis. In het verhaal “Hoe warm het was en hoe ver” gaat hij op bezoek bij het buitenhuis van zijn academie vriend Dr. Deluw. De dikke en goedmoedige man, voorzien van overjas, koffer, hoed en wandelstok, arriveert na een lange tocht onder de brandende zomerzon bij Deluw. De ontmoeting werd een grote teleurstelling. “Hoe warm het was en hoe ver” werd een uitdrukking in het Nederlands. In het buiten van Dr. Deluw meent men het huidige Vaartzicht aan de Leidsevaart te herkennen.

6.2.3 Teun, de Jager

Dit dramatische verhaal staat los van de overige verhalen in de Camera Obscura. Het verscheen pas in 1841 onder de titel “De Patrijzen” in Het Leeskabinet. Pas in 1851 werd het aan de Camera Obscura toegevoegd. Teun de Jager is afgebeeld met een geweer en weitas (jagerstas om de vangst te vervoeren) over zijn schouder, veldbloemen, die de natuur symboliseren en zijn twee patrijshonden. Teun is wat pessimistisch ingesteld. Door een ongeluk schiet hij per ongeluk zijn geliefde Sijtje dood. Hij wordt hierdoor waanzinnig en sterft.

6.2.4 Keesje, het diakenhuismannetje

Keesje is een bedeelde uit het armenhuis van de hervormden (diaconie). Voor de gegoede burgerij brengt hij pakjes rond, doet hij kleine boodschappen en poetst hij schoenen en borstelt hij kleren. Nederig en zonder opstandigheid doet hij zijn werk. Hij verdient hier heel weinig geld mee, dat dan ook nog eens gestolen wordt. Dat geld was bedoeld voor een “fatsoendelijke” begrafenis. Door tussenkomst van Hildebrand krijgt hij zijn spaargeld terug. Een paar jaar later komt hij te overlijden en gaat zijn enige wens in vervulling: hij wordt in zijn eigen doodshemd begraven.

6.2.5 Suzette Noiret

Suzette is de dochter van een ziekelijke moeder, die op een hofje woont. Suzette is van Franse afkomst, een beetje sierlijk en uitheems. Zij is verlegen en vol zorg over haar moeder. Zij durft niet toe te geven aan de gevoelens voor haar geliefde. Haar onschuld wordt belaagd door Van der Hoogen. Hildebrand bevrijdt haar van deze “charmante” en voorkomt de nodige narigheid. Jan Bronner heeft haar verlegenheid proberen uit te drukken in de houding van haar hoofd.

6.2.6 Van der Hoogen

Van der Hoogen heeft de ironische bijnaam “de Charmante”. Hij is een totaal onechte persoonlijkheid, die het dandy-schap uit de jaren 30 van de 19^e eeuw uit Engeland nadrukkelijk uitoefent

om zijn burgerlijke afkomst te verhullen. Dit uit zich ook in ijdele en fatterige kleding. De houding van hem en zijn hond spreken boekdelen. De echte aristocratie kijkt hier doorheen. Parvenu's als de familie Kegge helaas niet. Hij had een oogje op Suzette Noiret. Hij probeerde haar geliefde van het toneel te laten verdwijnen, maar Hildebrand dwong hem ertoe Suzette met rust te laten.

6.2.7 Stastok sr.

Peter Stastok senior was een oom van Hildebrand en de verpersoonlijking van iemand, die niet met zijn tijd meegaat. Hij is stokstijf in het verleden blijven staan. Hij is rentenier, maar laat zich nog steeds door de klok regeren. Alleen staat de klok stil. Zijn taal en gedrag zijn voorspelbaar. Hij vult zijn leven met automatische handelingen, die ooit misschien zinvol waren. De huidige verdienste van deze handelingen is, dat ze precies op tijd gebeuren. Jan Bronner heeft de stijfheid en burgerlijkheid van deze persoon proberen weer te geven in een wat strakke en rechte kolomvormige figuur.

6.2.8 Robertus Nurks

Robertus Nurks is de hoofdpersoon uit het verhaal "Een onaangenaam mens in de Haarlemmerhout". De titel van het verhaal geeft de persoonlijkheid van de heer Nurks treffend weer. Hij is nors, arrogant en beledigend. Zijn naam is een uitdrukking in het Nederland geworden. Hij is in feite een onbeduidend iemand, die door het neerkijken op anderen zijn eigen onvolkomenheid probeert te rechtvaardigen.

6.2.9 Grootmoeder Kegge

Grootmoeder Kegge is een verstandige vrouw, die zich in smart afgekeerd heeft van de oppervlakkige levenswijze van haar familie, de parvenufamilie Kegge. Zij leidt hierdoor een teruggetrokken leven met een stille en gesloten houding. Haar voortdurende gezelschap bestaat uit haar trouwe hond Diaan.

6.3 De plaats in de beeldhouwkunstgeschiedenis

Kunst roept altijd uiteenlopende reacties op. Zelf ben ik geen kunsthistoricus, maar wel een amateur beeldhouwer geweest. Het vellen van een goed en juist oordeel over de plaats van het Hildebrandmonument in de beeldhouwkunstgeschiedenis is dan ook een lastige onderneming. Het "oordeel" blijft toch altijd wat persoonlijk. Toch wil ik hier de volgende kanttekeningen maken:

Zoals bij het hoofdstuk "De opbouw van het Hildebrandmonument" al is aangegeven, gaat het hier om een uniek monument in een unieke stijl. Beeldengroepen komen sowieso al weinig voor, terwijl het Hildebrandmonument qua opbouw en uitvoering geheel afwijkend is. Het geheel neemt dan ook een unieke plaats in de beeldhouwkunst in. Daarnaast is de locatie bijzonder, niet midden in een stad maar op een toch wat afgelegen plek in een stadsbos. Opvallend is de harmonie tussen beeldengroep en bos.

Van meet af aan is er veel waardering geweest voor het Hildebrandmonument. Het is het product van een prijsvraag. Unaniem werd uit de 25 inzendingen het ontwerp van Jan Bronner gekozen.

Zijn leerlingen en collega's stonden altijd achter hem en hadden veel waardering voor zijn werk. Helaas bleek de oorspronkelijke steensoort nogal gevoelig voor verwerking. De zeer grote waardering voor het werk blijkt wel uit het feit, dat er in 1950 gipsen kopieën van de beelden gemaakt zijn om ze vanwege de zachte steensoort voor de toekomst veilig te stellen. Dit gebeurde in opdracht van de heer N.R.A. Vroom, Hoofd der afdeling Kunsten van het ministerie van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen. Hij wilde het voortbestaan van dit zo belangrijke monument verzekeren. De gipsen kopieën kwamen in het depot van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed terecht. De Haarlemse schilder Kees Verweij, tijdgenoot van Bronner, was ook zeer lovend over het Hildebrandmonument. In april 1959 wees een groep van 8 culturele zwaargewichten op de uitzonderlijke kunstwaarde van het Hildebrandmonument. Deze groep bestond uit een drietal belangrijke museumdirecteuren, een belangrijk architect, diverse leidinggevendenden van culturele instellingen en een bekend dichter.

De waardering voor het monument blijkt ook uit het feit, dat niet alleen de gipsen kopieën, maar ook de originelen, keurig bewaard worden. Daarnaast is het monument twee keer uit zijn as herrezen. De eerste keer in het midden van de jaren 80 van de 20^e eeuw door middel van een kunststof kopie. Helaas was die geen lang leven beschoren. Daarna volgde in 2014 opnieuw een herrijzenis, maar nu in brons uitgevoerd. De korte tijd, waarin het monument in 2014 uit de as herrezen is spreekt naar mijn mening toch boekdelen. Ook de beeldhouwer Verdonkschot uit die tijd was zeer lovend over het werk. In bron (Teeuwisse, 2013) wordt het Hildebrandmonument omschreven als een hoogtepunt in de moderne Nederlandse beeldhouwkunst.

Ik heb op internet geen mening anno 2025 van beroepsbeeldhouwers over het Hildebrandmonument kunnen vinden. De stadsbibliotheek heeft amper literatuur over de ontwikkeling van de beeldhouwkunst in Nederland en in een goede boekwinkel was helemaal niets te vinden.

Maar wat is nu belangrijker, de mening van deskundigen van de beeldhouwkunst of de waardering van de burgerij? Laat dat maar een goede vraag blijven. Persoonlijk vind ik het een uiterst interessant en charmant geheel op een schitterende plek. Bovendien is er altijd publiek rond het monument !!!

6.4 Wat zou Jan Bronner van de situatie van 2014 gevonden hebben?

Om het vandalisme binnen de perken te houden is de fonteinbak nu voorzien van een brede rand stekelige hulstbeplanting met in het midden een hekwerk met stekels erop. Dat is zeer begrijpelijk gezien het vele vandalisme in het verleden. Daarnaast valt op, dat als je de foto's van het Hildebrandmonument over de jaren heen bezielt, dat de fontein steeds hoger is gaan spuiten. Dit heeft bij elkaar als consequentie, dat de beelden enigszins boven een groen kussen lijken te zweven en dat de groep nu eerder door het spuitende water bijeengehouden wordt, dan door de fonteinbak. Deze fonteinbak is nu niet goed zichtbaar. Mij lijkt de verandering van de fontein toch een bewuste keuze.

In de literatuur ben ik hier geen opmerkingen over tegengekomen. Toch betekent dit een wijziging van het oorspronkelijke ontwerp. Het blijft altijd een hachelijke onderneming om lang na het overlijden van een kunstenaar te vermoeden wat hij van een verandering gevonden zou hebben. De beeldhouwer Jan Bronner heeft zijn oorspronkelijke ontwerp door de decennia heen altijd fanatiek verdedigd en heeft de beeldengroep met de fonteinbak zeer nadrukkelijk als één geheel gedacht en ook vormgegeven. De beelden werden door de fonteinbak en ook wel door hun onderlinge afstand en zelfde steensoort en afwerking bij elkaar gehouden. Het spuitende water heeft nu de bijeenhoudende functie van de fonteinbak overgenomen. Gezien zijn fanatieke verdediging van het oorspronkelijke ontwerp en de nadrukkelijke eenheid van fonteinbak en

beelden, vermoed ik, dat hij niet heel blij met deze wijziging geweest zou zijn. Wellicht was hij toch ontroerd door de toewijding van de generaties na hem, die het Hildebrandmonument beschermd hebben en meermalen uit de as hebben laten herrijzen. Wellicht had hij deze keuze na al het vandalisme begrepen.

7 De geschiedenis van het Hildebrandmonument

7.1 De oorspronkelijke hoofdrolspelers

7.1.1 De beeldhouwer Jan Bronner

Jan Bronner werd in 1881 in Zijpe geboren. Toen hij drie was verhuisde het gezin naar Haarlem en kwam in de Rozenprieelstraat te wonen. Zijn lagere school bevond zich in dezelfde buurt. Al vroeg wist hij, dat zijn voorkeur bij de beeldhouwkunst lag. Zijn ouders waren het met deze keuze aanvankelijk niet eens, maar met zijn eigenzinnigheid en vasthoudendheid wist hij ze te overtuigen. Van 1894-1897 volgde hij avondlessen aan de School voor Bouwkunde, Versierende Kunsten en Kunstambachten aan de Dreef in Haarlem. De school bevond zich op de plek van de huidige jaren 50 vleugel aan de achterkant van het provinciehuis. Hij doet praktijkervaring op bij de beeldhouwer J.P. Maas, die in die tijd aan de Nieuwe Bavo aan de Leidsevaart werkte als beeldhouwer. Aanvankelijk moest hij door gebrek aan inkomsten als huisschilder werkzaam zijn. Wel nam hij in die tijd deel aan een tekenclub waarbij hij diverse schilders ontmoeten.

In 1905 keert hij definitief terug naar de beeldhouwkunst. In de buurt even ten zuiden van deze kerk huurt hij vanaf 1905 een kamer in het Rode Dorp en later in de Laurens Costerstraat. Het steenhakken doet hij op de steenwerf van L. Sabelis & Zoon aan het Donkere Spaarne. Hij werd lid van de Vereniging voor Ambacht-en Nijverheidskunst, waar hij in contact kwam met diverse moderne architecten en kunstenaars. Dit leverde hem ook opdrachten op. Al snel ging hij zelfstandig werken. In 1906 werd hij afgewezen voor de Amsterdamse Rijksacademie van Beeldende Kunsten. In 1907 werd hij wel toegelaten door de nieuwe directeur Der Kinderen. In 1911 huurt hij een atelier in de Guldenbergspoort in de Grote Houtstraat. Dit bevindt zich ongeveer tegenover de Paarlaarsteeg. Tot 1912 studeerde hij in de beeldhouwersklas van professor B.W.N. van Hove aan de Amsterdamse Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Na deze studie woonde hij een tijdje in Parijs. Dat was voor hem een zeer belangrijke periode, omdat hij daar voor het eerst in aanraking kwam met Romaanse en Gotische bouwkunst. Ook had hij een ontmoeting met de beeldhouwer Auguste Rodin, die hij zeer hoogachtte. Vanaf 1913 heeft Bronner twee ateliers op het zogenaamde Phoenixterrein. Dit bevond zich aan de noordzijde van de Parklaan ten oosten van het Ripperdapark. Hier stond ooit de grote textielfabriek Phoenix.

Eveneens in 1913 schreef het Nationaal Comité tot Stichting van een Hildebrand-Gedenkteken te Haarlem een prijsvraag uit om het 100e geboortjaar van Nicolaas Beets te vieren. Er waren 25 inzendingen. Bronners ontwerp werd in 1914 gekozen vanwege de integratie van sculptuur en architectuur, maar ook vanwege de intimiteit en vriendelijke aantrekkelijkheid. In de jury was de heer Der Kinderen aanwezig, die Bronner adviseerde te solliciteren naar een hoogleraarsfunctie aan de academie, omdat zijn oude leraar Van Hove overleden was. In oktober 1914 volgde Bronners benoeming. Zijn ontwerp voor het Hildebrandmonument speelde een flinke rol bij zijn benoeming en was een veel bepalende factor in zijn leven en zou hem zowat de rest van zijn leven bezighouden. Niet fulltime natuurlijk, maar toch.....

1913 was nog in een ander opzicht een bepalend jaar. Hij trouwde met Catherina Dorothea van den Berg, een bakkersdochter uit Overveen. Samen zouden ze één dochter krijgen.

In 1922 kocht hij in Frankrijk in het centrumgebied van de middeleeuwse kathedralenbouw een eeuwenoude boerderij. Dit werd voor hem en zijn familie het zomerverblijf. Dit werd van groot belang voor zijn beeldhouwkundige ideeën.

Van 1914 tot en met 1947 gaf Bronner les aan de Amsterdamse Rijksacademie. In die tijd leidde hij maar liefst zo'n 150 beeldhouwers op. Zijn didactische kundigheid werd alom geroemd, alhoewel er natuurlijk altijd wel een paar kanttekeningen zijn. Gedurende al deze tijd was hij naast zijn docentschap ook bezig met het Hildebrandmonument in Haarlem. In 1948 was dat afgerond en kwam er een hiervoor speciale tentoonstelling in het Amsterdamse Stedelijk Museum. Het was duidelijk, dat hij in die periode een enorme ontwikkeling doorgemaakt had. Pas in 1962 werd het Hildebrandmonument geplaatst.

De laatste jaren van zijn bestaan verbleef Jan Bronner met zijn vrouw in het Rosa Spierhuis in Laren. Omdat zijn gezichtsvermogen sterk afgenomen was kon hij niet meer werken. Op 18 mei 1972 kwam hij te overlijden. Een paar maanden daarvoor had hij nog de opening meegemaakt van een grote tentoonstelling in Haarlem ter gelegenheid van zijn 90^e verjaardag.

Jan Bronner werd door zijn leerlingen als leraar buitengewoon gewaardeerd. Hij liet ze in hun eigen waarde. Vandaar dat de heer Bronner ook geen "school" gemaakt heeft. Zijn leerlingen maakten totaal verschillend werk. In de beschrijvingen van de heer Bronner komt geregeld naar voren, dat hij toegewijd, bedachtzaam, principieel en zeer volhardend was. Toch had hij een voortdurende twijfel aan zijn eigen werk. Hierdoor ontwikkelde hij zich van een beeldhouwer van gewone realistische beelden naar half abstracte beelden met een bijzonder lijnenspel. Uiteraard wijzen de diverse leerlingen weer op diverse andere aspecten van de heer Bronner, zoals opoffering van eigen werk en intimiteit en warme menselijkheid in zijn figuren.

Zijn rol in de 20^e-eeuwse beeldhouwkunst van Nederland was groot. Hij had enkele generaties beeldhouwers opgeleid en gold als belangrijke filosoof van de moderne architectonische richting binnen de Nederlandse beeldhouwkunst. Ook speelde hij een grote rol in de emancipatie en heropleving van de beeldhouwkunst in Nederland. Daarvoor speelde de beeldhouwkunst in Nederland al enkele eeuwen amper een rol.

7.1.2 Het Nationaal Comité tot stichting van een Hildebrand-gedenkteeken te Haarlem

Het Nationaal Comité tot stichting van een Hildebrand-Gedenkteeken (in het vervolg maar afgekort tot Comité) was breed opgezet en bestond uit het aantal verschillende onderdelen. Als eerste was daar:

Het Eere-comité, waarin prominente Nederlanders uit het gehele land zitting hadden. Het ging om hooggeplaatste politici, letterkundigen, hoogleraren, predikanten, architecten, kunstschilders, etc. etc. Bij elkaar ging het om ruim 130 mensen.

Daarnaast was er het Nationaal comité, waarvan de burgemeesters van Haarlem en Heemstede de Eere-Voorzitter waren, naast 29 leden van het Dagelijks Bestuur.

Een aantal van deze 29 leden van het Dagelijks Bestuur had ook zitting in een aantal subcommissies. Het gaat hierbij om de subcommissies:

Monument-Commissie (5 leden), Financiële Commissie (5 leden), Pers-commissie (3 leden) en de Jury (7 leden).

Een gemeente is een gemeente nietwaar? Door de gemeenteraadsverkiezingen verandert de gemeenteraad en het college van B&W geregeld. Hierdoor verandert ook de mening van een gemeente t.a.v. kunstwerken als het Hildebrandmonument. De ene keer werkt ze enthousiast mee en de andere keer gelooft ze het wel. De heer Leonard Springer, hoofd van de Dienst Hout en Plantsoenen speelt een belangrijke rol, evenals de Schoonheidscommissie.

7.2 Het begin

De aanleiding tot de oprichting van het Hildebrandmonument was de oprichting van De Genestet-bank. P.A. de Genestet was dichter, maar ook predikant in Bloemendaal. In februari 1911 vatte de afdeling Haarlem van het Algemeen Nederlandsch Verbond (ANV) het plan op om ter nagedachtenis aan hem een bank in Bloemendaal op te richten. Vrij vlot had men de benodigde gelden verzameld. Al op 14 augustus dat jaar kon deze bank onthuld worden.

Aangestoken door dit succes wilde de heer J.B. Schepers een gedenkteken voor Nicolaas Beets oprichten. De heer Schepers was leraar Nederlands aan het Haarlemse gymnasium en voorzitter van de afdeling Haarlem en omstreken van het ANV. De heer Schepers wist het bestuur van het ANV te overtuigen van zijn plan en ging voortvarend te werk. Hij liet de maker van De Genestet-bank, de beeldhouwer L.J. Vreugde, een ontwerp maken. Het ging om een beeld van Nicolaas Beets op een sokkel met verschillende afbeeldingen uit de Camera Obscura. Het geheel zou in een fontein moeten komen aan het eind van de Dreef, waar de gemeente al eerder een fontein gepland had. Ook hoorden er nog banken bij. Hij wist zich al verzekerd van de steun van de directeur van de Hout en Plantsoenen in Haarlem en had van de burgemeesters van Haarlem en Heemstede al medewerking voor het project verkregen. Het geheel zou 13 september 1914 onthuld moeten worden, de 100^e geboortedag van Nicolaas Beets.

Deze gang van zaken was echter tegen het zere been van de Algemene Vergadering van het ANV, dat zich geheel gepasseerd voelde. Hierdoor besloot men in het ANV uiteindelijk een prijsvraag voor het ontwerp van het Hildebrandmonument te organiseren.

De zaak werd groots aangepakt. Het moest gedragen worden door het gehele Nederlandse volk. Hiervoor werd een Nationaal Comité met vele subcommissies opgetuigd. Onderdeel van de organisatie werd een Eere-comité met ruim 130 leden met prominenten uit allerlei maatschappelijke geledingen door heel Nederland heen. Het was de bedoeling, dat de niet-Haarlemmers uit dit comité regionale commissies zouden organiseren. Deze commissies zouden regionaal geld moeten inzamelen voor het monument. In dit kader werd ook landelijk een circulaire verspreid met een oproep aan het Nederlandse volk om zich bereid te verklaren om geld te doneren. Lang niet overal lukte het om geld in te zamelen. Naast veel steun voor het Hildebrandmonument, waren er ook veel Nederlanders, die vonden dat je Nicolaas Beets niet echt eerde, door slechts een deel van zijn omvangrijke oeuvre in een monument uit te beelden. Uiteindelijk werd er toch een flink bedrag opgehaald. Binnen het Nationaal Comité was er een aparte jury, die zich met de prijsvraag bezighield.

7.3 De keuze van het monument

De jury heeft op 27 juli 1914 de Haarlemse beeldhouwer Jan Bronner als winnaar gekozen. Men vond zijn ontwerp het beste passen bij de sfeer van de Camera Obscura. Men roemde de intimiteit en de vriendelijke aantrekkelijkheid van het monument. Een massaal en groots gedenkteken vond men niet passend. Uiteraard was Jan Bronner zeer verheugd. Kort daarop brak de Eerste Wereldoorlog uit, waardoor men wel iets anders aan het hoofd had dan een Hildebrandmonument.

7.4 De verwickelingen opgedeeld naar probleemgebied

Nop Maas heeft een zeer uitvoerige uitleg gegeven van de verwickelingen rond de totstandkoming van het Hildebrandmonument. Men beschouwt deze verwickelingen als de langste monumentensoap van Nederland, alhoewel het begrip “soap” in die tijd nog niet bekend was. Aangezien het hier om uitgebreide samenvattingen gaat, verwijs ik graag naar het ruim 200 pagina’s tellende boek van Nop Maas (Het blijkt dat een en ander meer tijd behoeft, dan aanvankelijk door mij gedacht werd) voor de volledige uitleg. Bij de totstandkoming van het monument is het werkelijk op elk gebied misgegaan. Hieronder geef ik de belangrijkste verwickelingen aan per probleemgebied:

7.4.1 Onkosten

Door de twee wereldoorlogen, een economische crisis, de trage werkwijze van de heer Bronner en moeizame besluitvorming bij de gemeente Haarlem is er vertraging op vertraging op vertraging ontstaan. Bij elke vertraging stegen de materiaalkosten en loonkosten van de uitvoerders, terwijl daarnaast het honorarium van de heer Bronner ook geregeld voor problemen zorgde. Zo wilde de heer Bronner zich in 1925 eerst betaald zien worden voordat hij verder ging werken en wilde het Comité eerst resultaat zien voordat er betaald ging worden. Door alle problemen gaapte er geregeld een fors gat in de financiering.

Begin 1949 ging het weer over geld. Bronner stelde een begroting op waar men niet vrolijk van werd. Eind 1949 vond er een proefplaatsing van het Hildebrandmonument plaats. De kosten hiervan zorgden echter ook weer voor gedoe.

In juni 1950 wordt de gemeente Haarlem door het Comité nog steeds aansprakelijk gesteld voor de indertijd zonder overleg gesloopte fonteinbak op de oorspronkelijke locatie aan de Dreef. De financiën blijven problematisch. Om de kosten te drukken stelde de gemeente voor het ontwerp wat te vereenvoudigen. Uiteraard was Bronner het daar niet mee eens.

Rond juli 1954 dient Bronner een nieuwe en lagere begroting in bij het Comité. De begroting bedraagt bijna f 60.000, terwijl het Comité niet meer dan f 16.000 in kas heeft. Het Comité ziet geen mogelijkheden meer geld in te zamelen. Het Comité vraagt de gemeente de financiële consequenties hiervan te aanvaarden. Dit levert geen resultaat op.

In juli 1957 stellen de directeurs van Openbare Werken en Hout, Plantsoenen en Begraafplaatsen de begroting op f 150.000, nog los van het loon van betrokken architect Royaards. Eind

1958 ontstaat er ook weer gedoe over het honorarium van Bronner. Begin februari 1959 blijkt de begroting inmiddels f 178.000 te bedragen. De Commissie Openbare Werken is bepaald niet blij met de opstelling van Bronner. In maart 1959 stelt de Dienst Openbare Werken de begroting weer op f 150.000. Het blijft gedoe over de beloning van de adviseur Royaards, die Bronner betrokken heeft. Een financiële bijdrage van het ministerie van OKW lost het probleem op.

7.4.2 Financiering

De gemeente Haarlem had in het begin een termijn gesteld aan de datum van het oprichten van het monument. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kon men daar niet aan voldoen. In september 1914 verzocht het Comité dan ook een uitstel tot 31 december 1915 te krijgen. Het uitstel werd verleend. Er zou nog vele malen om uitstel gevraagd worden en dat zal dan ook vele malen verleend worden. Door de crisissituatie was het niet mogelijk toezeggingen voor bijdragen te krijgen en was het innen van de bijdragen dermate lastig, dat men meende de inning te moeten schorsen. Ook zouden de baten van de tentoonstelling van de prijsvraag niet meer naar het Hildebrandmonument gaan, maar naar het Haarlems Steun-Comité (i.v.m. de Eerste Wereldoorlog).

In september 1915 besluit de Haarlemse gemeenteraad om de eerder toegezegde f 1500 voor de fontein bij de muziektent in de Hout aan te wenden voor de fontein van het Hildebrandmonument.

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog hield men eind 1918 een nieuwe bedelronde. Aanvankelijk leek dat goed te gaan, maar toch stokte het inzamelen van geld weer. De financiering bleef een probleem. Begin 1920 lijkt de financiering alsnog op orde te zijn.

Na de tentoonstelling van de beelden van het Hildebrandmonument in het Amsterdamse Stedelijk Museum in 1948 en de vele positieve publiciteit wordt het weer tijd voor actie. Het Comité laat de gemeente weten, dat er nog maar f 14.000 in kas is, dat veel te weinig is voor de plaatsing van het monument.

Begin juli 1952 wordt er een geldinzamelingsactie gestart. Het wordt groots en op nationale schaal aangepakt. Dit houdt ook verband met de tentoonstelling in de Vleeshal over de Camera Obscura en het Hildebrandmonument. Tevens wordt er een nieuw erecomité gevormd. Op 19 juli 1952 organiseert de sociëteit Teisterbant in Dreefzicht een gekostumeerd zomerfeest, waarvan de opbrengst voor het Hildebrandmonument bestemd is. Achteraf bleek er helemaal geen opbrengst te zijn. De nationale inzamelingsactie leverde wel geld op, maar lang niet voldoende.

De proefplaatsing van een maquette in de doorkijk bracht medio 1957 naar voren, dat de kosten van de plaatsing flink zouden gaan oplopen. Men dacht aan f 150.000, nog los van het honorarium voor de betrokken architect Royaards.

7.4.3 Oplevertijd

Door het overlijden van Bart van Hove was er op de Rijks-Academie een vacature beeldhouwkunst ontstaan. Bij gebrek aan geschikte kandidaten wordt Bronner gevraagd om op de vacature te solliciteren. Hij krijgt de baan van hoogleraar beeldhouwkunst. Belangrijk hierbij is het feit, dat hij net de prijsvraag voor het Hildebrandmonument gewonnen heeft. Zijn werkzaamheden als hoogleraar namen veel tijd in beslag. Voorts had hij ook nog particuliere opdrachten. Hierdoor was er niet altijd tijd voor het Hildebrandmonument. Voorts speelt de weifelende en langzame werkwijze van de heer Bronner een rol. Daarnaast kon hij met bepaalde dingen zeer halsstarrig zijn. Van verschillende kanten is te lezen, dat men vindt dat de heer Bronner voor zichzelf toch ook

moeilijk is. De twee wereldoorlogen en economische crisis zorgden ook voor problemen bij de oplevertijd. Na het gereedkomen van het beeldhouwwerk in 1947 zorgde de moeizame besluitvorming bij de gemeente Haarlem voor nieuwe vertragingen. Op 18 juli 1947 treedt Bronner af als hoogleraar aan de Rijk-Academie. Pensioen! Volgens de krant biedt dit reden tot optimisme. Bronner heeft nu veel meer tijd voor het monument. Volgens Bronner zorgen afwerking en de juiste plaatsing van de beelden nog voor heel veel werk.

Het Comité, de gemeente Haarlem en Bronner houden elkaar in zekere zin “gevangen”. Eind 1950 is er opnieuw geen schot in de zaak. De sociëteit Teisterbant wil een actie opzetten om uit deze situatie te komen. Het bezoek van een “zwarte delegatie” aan Bronner heeft geen effect.

Op 4 april 1955 besliste de Haarlemse gemeenteraad, dat het Hildebrandmonument moet komen op de door Bronner gewenste plek in de doorkijk. Deze beslissing bracht echter geen vaart in de zaak.

De sterk gestegen begroting voor het monument medio 1957 en discussies over wat er in de Haarlemmerhout gereorganiseerd moet worden voor de plaatsing van het Hildebrandmonument zorgen weer voor een hoop vertraging. In 1958 gebeurt er nagenoeg niets. Ook in 1959 gebeurt er amper wat. De voorstanders van het monument laten van zich horen. Wel dreigt Bronner, als er voor het eind van dat jaar geen besluit van Haarlem ligt, dat hij het monument een andere bestemming zal geven. Het is immers een nationale aangelegenheid en niet lokaal.

Op 11 mei 1960 komt er dan eindelijk een keer echt schot in de zaak.

7.4.4 Locatie

Al in september 1915 ontstaat er gehakketak over de locatie van het monument op de Dreef. Dit heeft te maken met de veranderende verkeerssituatie. De Vereeniging tot Verfraaiing van Haarlem en Omstreken (voorloper van het VVV) wil een rigoureuze wijziging van de verkeerssituatie en is het niet eens met het verschuiven van een paar meter zoals Bronner en Springer voorstaan. De Vereeniging verbindt het toekennen van haar subsidie van f 1500 aan het Hildebrandmonument aan het uitvoeren van haar eigen plannen. Uiteindelijk blijft men bij het oude plan.

Begin 1931 laat de gemeente Haarlem weten, dat de oorspronkelijke plek (in het verlengde van wandelgedeelte van de Dreef) niet meer ter beschikking is, door de aanleg van een rijweg. Als alternatief stelt ze een gazon ter hoogte van de Oranjelaan voor. Dit is een plek even ten zuiden van de hertenkamp. Dit levert weer het bekende gedoe op. Punt is natuurlijk, dat het monument ontworpen was als beëindiging van de Dreef. De rijweg werd doorgetrokken en zonder voorkennis werd de al geplaatste fonteinbak gesloopt.

De gemeente stelde nog twee alternatieven voor, maar die werden door het Comité en Bronner ongeschikt gevonden. Het Comité en Bronner geven de voorkeur aan een plek in de zogenaamde doorkijk ten zuiden van de hertenkamp. Dit is de plek, waar het monument uiteindelijk ook zal verrijzen. Met de doorkijk bedoelt men de zichtas vanuit het midden van het Paviljoen (provinciehuis) aan de Paviljoenslaan tot aan de Spanjaardslaan. Eind april 1931 plaatst men daar het silhouet van het toekomstige monument. Dit wordt bekeken door het Comité, de vertegenwoordiger van B&W en hoofden van diverse diensten. Begin mei laat de gemeente weten dat de plek in de doorkijk afvalt. Als alternatief geeft men een plek aan naast de oorspronkelijke plek op de Dreef. De rijweg kan hieromheen geleid worden. Voor het Comité is deze plek onaanvaardbaar. Eind juni 1931 geeft de Schoonheidscommissie B&W het advies de door Bronner gewenste plek in de doorkijk mogelijk te maken. De heer Springer (hoofd van de afdeling Hout en Plantsoenen) is het daar niet mee eens. Hij vindt dat het monument voor een open plein ontworpen is en niet voor de doorkijk. De Hout zou zijn karakter als natuurbos verliezen.

Op eigengereide wijze mengt burgemeester Maarschalk zich in de zaak. Buiten het Comité om wil hij een overleg met Bronner organiseren. Uiteindelijk komt er een gesprek tussen burgemeester Maarschalk, Springer en Bronner. Springer blijft bij de locatie naast de oorspronkelijke locatie. Bronner en het Comité blijven tegen deze plek, vooral vanwege de omringende huizen en de drukte van het verkeer, dat in de toekomst alleen maar zal toenemen. Zij blijven voor een plek in de doorkijk. Eind 1931 richt het Comité zich met een flink gemotiveerd request tot de Haarlemse gemeenteraad om toch te kiezen voor de doorkijk. B&W zijn tegen de doorkijk, omdat een monument het doorzicht zou belemmeren, maar ook vindt men de plek te afgelegen voor bezoekers en daar te kwetsbaar voor verontreiniging en beschadiging. B&W denkt nu aan een plek direct tegenover het Paviljoen op het open grasveld. Het Comité vindt die plek te open, maar eventueel valt er wel over te praten. Bronner is het daar niet mee eens (het monument zou daar verzuipen in de ruimte) en blijft bij een plek in de doorkijk even ten zuiden van de hertenkamp. In een raadsvergadering eind april 1932 komt de mogelijkheid van het Florapark als locatie voor het monument ook nog aan de orde. B&W besluit het voorstel terug te nemen voor nader overleg.

Eind 1932 lijkt Bronner zijn zin te krijgen bij vier Haarlemse wethouders, maar de burgemeester blijft tegen. Rond dezelfde tijd werkt Openbare Werken aan een plan om zoveel mogelijk de oorspronkelijke plek van het monument aan het eind van de Dreef weer beschikbaar te krijgen. Maar Bronner blijft bij zijn beslissing voor de doorkijk. Hij motiveert dit met het feit, dat de oorspronkelijke plek een rustiek gelegen pleintje in het groen was, met horeca voorzieningen en muziekvoorzieningen eromheen. Het was echt een bestemming voor de wandelaar om naartoe te gaan. Sindsdien is het oorspronkelijke karakter van de omgeving van het monument volledig veranderd. Ter plekke ligt nu een drukke provinciale verkeersweg. Daarom beantwoordt de doorkijk veel beter aan de oorspronkelijke omgeving. De Dreef is geen bestemming meer, maar een plek waar men in de auto snel langs rijdt.

B&W blijven bij hun voorkeur voor een plek ongeveer op de oorspronkelijke plek. Diverse gemeentelijke instanties zijn het daarmee eens, afgezien van de Schoonheidscommissie. In een raadsvergadering van 24 mei 1933 besluit de gemeenteraad echter toch de doorkijk ter beschikking te stellen. Burgemeester Maarschalk wil dit besluit door de Kroon laten vernietigen. Voor de zoveelste keer mengt ook de pers zich weer in deze kwestie. De pers vindt de gang van zaken belachelijk.

De Kroon geeft aan, dat ze in deze kwestie geen beslissing wil nemen, omdat het volgens haar om een lokaal huishoudelijke aangelegenheid gaat. Daarnaast speelt ook een rol dat er een groot verschil van mening is tussen betrokken personen en deskundigen.

Na de tentoonstelling van de beelden in het Amsterdamse Stedelijk Museum in 1948 en de vele positieve publiciteit wordt het weer tijd voor actie. Burgemeester Cremers nodigt Bronner op 2 juli 1948 uit voor een gesprek over de plaatsing van het Hildebrandmonument. Diverse mogelijke locaties passeerden daarbij de revue. Dit zou een nieuwe touwtrekpartij over locatie en beloning gaan worden. Bronner bleef bij de doorkijk. Begin juni 1949 gaat het Comité akkoord met het voorstel van B&W om de zogenaamde Groene Kamer ter beschikking te stellen van het Hildebrandmonument. De Groene Kamer is de plek waar het Costermonument staat, dat zou moeten wijken voor het Hildebrandmonument. U raadt het al: Bronner was het er niet mee eens. Hij vond de Groene Kamer te klein en te afgesloten. Uit diverse hoeken was protest tegen een eventuele sloop van het Costermonument. De Rijkscommissie voor Monumentenzorg laat eind september 1949 de gemeente Haarlem weten, dat ze het Costermonument op de voorlopige monumentenlijst geplaatst heeft.

Na het nodige gedoe vindt er een proefplaatsing van een maquette van het Hildebrandmonument plaats op de plek in de door Bronner gewenste doorkijk. Een week later had men ook een proefplaatsing bij het Costermonument gepland, maar dat ging niet door omdat dat Costermonument toch in de weg stond.

In Oktober 1951 laten de hoofdcommissaris van politie in Haarlem, de directeur van de Dienst Hout en Plantsoenen en Begraafplaatsen en de directeur van Frans Halsmuseum weten, dat zij de locatie van Bronner in de doorkijk geheel ongeschikt vinden. Dit heeft te maken met het feit, dat zij de plek te afgelegen en geheel aan het oog onttrokken vinden en daardoor zeer gevoelig voor vernielzucht. Toch werkt men nog aan plannen voor de plek in de doorkijk en onderzoekt men de mogelijkheden van hek en prikkeldraad in de omringende rododendronbeplanting. Er komt dan een hek in, maar het terrein binnen het hek is verboden toegang, behalve op enkele dagen. Er moet wel geregeld gecontroleerd worden.

In september 1955 laat de Schoonheidscommissie weten, dat ze het Florapark als locatie voor het Hildebrandmonument ongeschikt acht. De nabijheid van het beeld van Frans Hals doet afbreuk, terwijl het park en de omringende bebouwing niet de juiste ambiance bieden en het toch buiten de Haarlemmerhout terecht zou komen, waar het nu juist thuishoort.

B&W van Haarlem hebben in oktober 1955 het Comité laten weten, de gemeenteraad niet voor te stellen de plek in de doorkijk ter beschikking te stellen voor het Hildebrandmonument. De gemeenteraad ontvangt daarop vele meningen, die voor de plek in de doorkijk zijn, maar ook vele meningen, die tegen die plek zijn. B&W vragen maar weer eens een keer een advies. Daarop komt weer een nieuwe plek tevoorschijn: 140 m ten zuiden van Dreefzicht aan een druk fietspad aan de westkant van de Fonteinlaan. Toezicht en bescherming toch verzekerd dan?

In maart 1956 is B&W verdeeld over de locatie en wil het de gemeenteraad daarover laten beslissen. Wel vraagt B&W de gemeenteraad het monument te aanvaarden en de kosten van de plaatsing op zich te nemen. Over deze kwestie plaatst de schrijver Bomans een humoristisch stuk in de Volkskrant. Bronner kan deze humor niet waarderen en laat het Haarlems Dagblad weten dat de plaatsing van het monument inderdaad van de doorkijk afhangt. Op 4 april 1955 kiest de Haarlemse gemeenteraad voor de door Bronner gewenste doorkijk als plek voor het Hildebrandmonument.

7.4.5 Het gebruikte materiaal

Van meet af aan waren er verschillende meningen ten aanzien van het te gebruiken kalksteen voor het monument. De een vond het materiaal te zacht en te gevoelig voor vandalisme en weersinvloeden en de ander was het daar helemaal niet mee eens. Volgens Bronner was het materiaal hard genoeg. Het was een veelgebruikt materiaal in de bouw. Later werd het verval ook wel geweten aan de zoutige lucht in Haarlem, omdat het vlak aan zee ligt, maar ook aan het feit dat delen van de beelden te dun en te kwetsbaar gehakt waren.

7.4.6 Concrete resultaten

Om enige vaart in de zaak te krijgen wordt in het derde kwartaal van 1920 de betonkern van de fonteinbak aangelegd op de oorspronkelijk gedachte plek. Men hoopte dat Bronner vaart achter zijn eigen werk zou zetten, maar dat lukte niet echt. Wel is hij volgens zeggen bezig met de figuren en hoopte hij op 1 september 1920 het beeld van Van der Hoogen gereed te hebben. Begin 1921 is Bronner bezig met het beeld van Suzette Noiret en heeft hij het model voor Hildebrand bijna klaar. Hij meldt, dat hij de eerste ontwerpen heeft moeten herzien, maar dat ze daardoor wel sterk verbeterd zijn. Een en ander kostte natuurlijk toch veel tijd en moeite. De heer Van Loghem van het Comité staat wat dit betreft achter hem.

Eind november 1923 blijken twee figuren (Van der Hoogen en Suzette Noiret) geheel gereed te zijn om in steen te worden gehakt. Medio 1925 blijkt het beeld van Robertus Nurks gereed te zijn.

Binnenkort hoopte Bronner vier figuren gereed te hebben. Bronner wijst erop, dat de beelden een hele ontwikkeling doorgemaakt hebben en dat hij om tot die vier beelden te komen er wel 40 gemaakt heeft.

Begin 1931 zijn alle ontwerpen gereed om in steen overgebracht te worden. Het enige ter plekke al gerealiseerde onderdeel van het monument, de fonteinbak, wordt in dit jaar gesloopt voor de doortrekking van de rijbaan. Dit gebeurde zonder overleg met het Comité en Bronner.

In april 1939 blijken de beelden van Suzette Noiret, Nurks, Buikje en Stastok senior geheel klaar te zijn. De overige vier beelden zijn al in ruwe vorm in steen gehouwen. Verder moet Bronner nog de puntjes op de i zetten bij Hildebrand.

Medio 1946 waren alle acht beelden van de fontein gereed en moest er nog werk aan Hildebrand verricht worden. In juli 1947 is ook dat werk gereed. Blijven nog over de fonteinbak, de banken en het voetstuk van Hildebrand.

Van 7 mei tot 7 juni 1948 wordt in het Stedelijk Museum in Amsterdam een tentoonstelling van de originele stenen beelden van het Hildebrandmonument georganiseerd. Bronner is dan 66 jaar en het is zijn eerste tentoonstelling. Bronner wordt benoemd tot erelid van de Kring van Beeldhouwers en ook wordt hij Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw. Tevens verschijnt er een brochure over Bronner. Het werk krijgt lovende kritieken in de pers. Bij deze loftuitingen zijn ook twee leerlingen van hem, Mari Andriessen en L.H. Sondaar, betrokken.

In maart 1949 is Bronner bezig met de voorbereidende werkzaamheden voor de fonteinbak, de banken en het voetstuk van Hildebrand.

Medio 1952 is er een tentoonstelling in de Vleeshal, waarbij de afgietsels van de beelden van Bronner getoond worden, alsmede publicaties etc. rond de Camera Obscura en interieurs en kostuums uit die tijd. Voorafgaand aan de tentoonstelling is er een inzamelingsactie georganiseerd.

Na wat gedoe wordt er in april/mei 1957 een proefplaatsing van het monument georganiseerd. Tussen de twee directeurs van Openbare Werken en Hout, plantsoenen en begraafplaatsen en Bronner ontstaat verschil van mening over de hoogte van de fonteinbak. Bronner koos voor een hoge fonteinbak, omdat de beelden op ooghoogte moeten komen. Bronner koos voor de kleinste van de drie mogelijke diameters van de fonteinbak, omdat anders de beeldjes te los van elkaar zouden komen te staan.

7.4.7 Het Comité (voluit: Nationaal Comité tot stichting van een Hildebrand-Gedenkteken)

Alle problemen zorgen ook binnen het Comité voor narigheid. Er vinden diverse personele wisselingen plaats en begin 1922 lopen de irritaties zo hoog op, dat men dreigt het bijltje erbij neer te gooien. Hoe moet het Comité zich verantwoorden tegenover de burgerij en de schenkers van het geld? Toch wil het Comité de band met Bronner niet verbreken. Uiteindelijk lijkt dit begin 1926 wel het geval want er diende zich een nieuwe partij aan om de zaak weer aan de gang te krijgen. Het gaat om het echtpaar Sterck, dat in een aparte bemiddelingscommissie zijn werk kan gaan doen. Ze willen wat geld aan Bronner ter beschikking stellen en ook wordt er gewerkt aan een nieuw contract tussen het Comité en Bronner. Dit levert weer het bekende gedoe op. De verhoudingen tussen Bronner en het Comité blijven op scherp staan. Beide partijen willen niet toegeven. Het echtpaar Sterck probeert in beide kampen de positieve zaken aan te geven. Bij de onderhandelingen worden nu zelfs advocaten ingeschakeld. Doordat er nergens beweging te constateren valt, dient de bemiddelingscommissie Sterck eind december 1927 haar ontslag in.

Begin 1928 lukt het zowaar wel om tot een overeenstemming van het contract te komen en gaat Bronner weer aan het werk. Bronner heeft nu volgens het contract drie jaar de tijd, tot begin 1931, de tijd om het monument te voltooien. Het mag geen verrassing heten, dat het heel anders zal verlopen. Wel zijn alle ontwerpen dan gereed om in steen overgebracht te worden. Hij heeft er dus wel degelijk aan gewerkt!

In juli 1952 wordt er een nieuw Ere-Comité gevormd. Dit houdt verband met de start van het nationale geldinzamelingsactie en de opening van een tentoonstelling over de Camera Obscura in dezelfde tijd.

7.5 De plaatsing van het monument in 1962

11 mei 1960 is een cruciale datum. Dan gaat er een voorstel van B&W naar de gemeenteraad om geld beschikbaar te stellen voor de plaatsing van het monument. Ondanks alle problemen uit het verleden is men van mening, dat de verhoudingen tussen de gemeente en Bronner en het Comité nooit vertroebeld zijn. Op 18 mei 1960 is de kogel door de kerk. De gemeenteraad stelt het gevraagde bedrag van f 137.000 beschikbaar voor de plaatsing van het Hildebrandmonument. Bronner is heel erg blij en opgelucht. Kort daarop vertrekt Bronner voor een paar maanden naar zijn buitenhuis bij Parijs. Dit levert toch problemen op, omdat men hem nodig heeft voor overleg bij de voorbereidingen van de plaatsing.

Maar hoe gaat de onthulling vormgegeven worden? B&W vragen het Comité om advies. Allerlei voorstellen passeren de revue. Het overleg over het betonwerk voor de fundering leverde enige problemen op. De Provinciale Staten van Noord-Holland besluiten begin 1961 f 5000 subsidie te verlenen, omdat het monument boven het lokale niveau uitstijgt. Toch blijven er weer financiële problemen. In april 1961 vragen B&W van Haarlem de gemeenteraad het budget met f 20.000 te verhogen vanwege gestegen materiaalkosten en lonen en enige wijzigingen in het ontwerp. Schoorvoetend gaat gemeenteraad eind april 1961 akkoord. Op 24 mei 1961 beginnen dan eindelijk de concrete plaatsingswerkzaamheden. Er moeten een paar bomen gekapt worden en er moet ook nieuw groen aangeplant worden. Tegen de wens van deskundigen in blijft Bronner volhouden, dat er rododendrons rond het monument moeten komen.

Op 19 november 1961 is de betonnen onderbouw van het monument al gereed en wordt er een grote tent overheen geplaatst, waardoor in vier weken tijd de werknemers van de firma Swaalf het natuursteengedeelte van de fonteinbak aan kan brengen. Bronner houdt steeds toezicht op de werkzaamheden. De fonteinbak is dan eindelijk in januari 1962 klaar. Toch heeft Bronner weer geldgebrek.

2 juni 1962 vindt dan eindelijk de onthulling plaats. Tussen 7:30 uur en 8:00 uur 's avonds worden de gasten in een feesttent ontvangen. Het Comité had liever een ontvangst gehad in het Provinciehuis of in Dreefzicht, maar die waren niet beschikbaar. Het koor van Zang en Vriendschap bracht het lied "Mijn hof" ten gehore, waarna de heer J. Hoog een welkomstwoord sprak. Daarna onthulde een achterkleindochter van Beets het beeld van Hildebrand en begint de fontein te spuiten. Na wat trompetgeschal worden er diverse kransen bij het monument gelegd. J. Hoog spreekt nog over de totstandkoming van het monument. Daarna aanvaardt de burgemeester van Haarlem het monument namens de gemeente. De burgemeester Cremers uitte de waarschijnlijk goedbedoelde woorden, die achteraf gezien (na het toekomstige vandalisme) wat wrang overkomen: Haarlem zal tot in lengte van dagen dit monument verzorgen en liefhebben met liefde en zorg die het ten volle verdient. Vervolgens sprak Bronner een woordje, waarin hij zijn schepping opdraagt aan de jeugd van Haarlem. Hierin refereert hij aan zijn jeugd met zijn mooie herinneringen aan de stad en de Haarlemmerhout. Het koor van Zang en Vriendschap sluit af met

het lied “De conducteur”. In navolging van de Trevi-fontein in Rome introduceert het studentengezelschap Harlemlia uit Leiden het gooien van muntjes in de fonteinbak. De burgemeester van Haarlem is daar blij mee.

7.6 Verwikkelingen na de plaatsing van het monument in 1962

7.6.1 Vandalisme en maatregelen

Of de Haarlemse jeugd de opdracht van het monument aan hen door Bronner besloten heeft letterlijk te nemen, weet ik niet, maar: Direct na de onthulling van het monument neemt de jeugd het in gebruik als waterspeelplaats, waardoor het gras een modderpoel wordt, het water van de fontein zwart wordt en de beelden met modder besmeurd raken. De muntjes in het water zijn onweerstaanbaar! Direct wordt het monument afgezet. Daarna volgen er touwen rond de paden en veel bordjes met het verbod zich op het gras te bevinden.

Vanwege zijn afnemende gezichtsvermogen moest Bronner een assistent inschakelen. Hij wilde die nog graag door de gemeente betaald zien, maar daar ging de gemeente uiteindelijk niet op in. Belangrijkste reden is, dat daar voorafgaand nooit over gesproken is.

Vanwege de kwetsbaarheid van de beelden besliste de gemeente om deze gedurende de wintermaanden in kisten opgevuld met stro in te pakken om stukvriezen te voorkomen. De natuursteen firma Swaalf acht dat niet nodig, maar monumentenzorg wel. Uiteindelijk worden ze in de winter ingepakt.

Het stervormige padenpatroon wordt snel aangepast omdat het lopende publiek anders beslist.

Verschillende keren worden er kisten van de winterbescherming in brand gestoken. Hierdoor waren er in 1970 stukjes van Suzette Noiret afgesprongen. De restauratie kostte duizenden guldens. De gemeente besloot daarop prikkeldraad met doornig struikgewas rond het monument aan te brengen om de vandalen op afstand te houden.

Prinses Beatrix opende op 24 december 1971 een grote tentoonstelling over Bronner in De Hallen in Haarlem. Dit gaat gepaard met de publicatie van een mooi boek over Bronner. Kort daarop komt Jan Bronner op 18 mei 1972 te overlijden.

Ondertussen gaat het vandalisme gewoon door. In juni 1973 ligt het hoofd van Suzette Noiret er af. Het is niet geheel duidelijk of dat is vanwege vandalisme of verwerking, maar in de nacht van 24 op 25 mei 1974 wordt Van der Hoogen van zijn voetstuk verwijderd, alleen zijn hond blijft nog over.

Vanwege al deze ellende wenden in oktober 1974 de Nederlandse Kring van Beeldhouwers en een fors aantal prominenten zich tot het Haarlemse gemeentebestuur om tot een oplossing te komen. Langdurig overleg volgt. Zo ontstaat uiteindelijk het idee kopieën van de beelden in de Haarlemmerhout plaatsen en de originelen elders onder te brengen. Er volgt dan het nodige gehakketak over wie wat moet gaan betalen en hoe men deze kopieën moet maken en waar de originelen dan ondergebracht kunnen worden. De gipsen afgietsels waren in de tussentijd in het Frans Halsmuseum terecht gekomen, maar inmiddels is het september 1982 en gebeurt er verder niets.

In de tussentijd was er weer het nodige vernield aan het Hildebrandmonument. In juli 1983 wordt het monument zwaar beschadigd. De hoofden van grootmoeder Kegge, van Van der Hoogen en Suzette Noiret worden van de beelden afgeslagen en ook de andere beelden lopen schade op. Direct worden de beelden van de fontein verwijderd. Met het ministerie van CRM was toen al afgesproken, dat Haarlem de originele beelden aan het Rijk zou afstaan in ruil voor de door het Rijk te vervaardigen kunststof kopieën. Dit besluit wordt op 30 november 1983 door de Haarlemse gemeenteraad bekrachtigd. De gemeente betaalt restauratie en transport van de originele beelden. Alle overige kosten zou het Rijk betalen en het Rijk zou zich ook inspannen om een goede definitieve plek voor de originele beelden te vinden.

7.6.2 Vervanging door kunststof kopieën

In opdracht van de gemeente Haarlem maakt de kunstenaar Jan van Ipenburg uit Schoonhoven de kunststof replica's voor een bedrag van f 85.500. Voor de kunststof kopieën werd gebruik gemaakt van vlamdovende epoxyharsen, versterkt met glasvezel en ook nog een roestvrijstalen wapening. In augustus 1986 worden de kunststof replica's geplaatst. Er volgde een feestelijke onthulling. Wel was er nog wat gedoe over de voeten van het beeld van Hildebrand. Punt was namelijk, dat ze aan het gipsen afgietsel ontbraken terwijl ze bij de plaatsing in 1962 onder het toezicht van Bronner alsnog op het beeld in situ aangebracht zijn. Men besloot maar Hildebrand zonder voeten te laten. De bij het kappen van de oorspronkelijke voeten betrokken beeldhouwer Wim Jonker was niet erg tevreden over de kopieën. Kunststof kopieën vond hij een historische vergissing., waar Bronner helemaal niet blij mee zou zijn. Men dacht dat de kunststof kopieën een vandalismebestendige en brandvrije oplossing zou zijn. Dit bleek echter niet zo te zijn.

7.6.3 Opnieuw vandalisme en maatregelen

Opnieuw volgt een periode van veel geweld tegen het monument. In 1987 rukt een groepje jongeren het complete beeld van Van der Hoogen van zijn sokkel. Begin 1988 bleek de restauratie van de originele beelden voltooid te zijn. Er volgde weer geharrewar over de plek, waar deze geplaatst zouden moeten worden. Uiteindelijk komen ze in 1990 terecht in de tuin van Kasteel Nijenhuis in het Overijsselse Heino. Wel staan ze daar in een andere formatie.

Ondertussen gaan de vernielingen aan het Hildebrandmonument, nu in kunststof, gewoon door. In vijf beelden ontstonden scheuren, de fontein raakte verstopt en een beeld werd met zwarte verf besmeurd. Op 7 juli 1999 raakte Buikje zwaar beschadigd, waardoor hij waarschijnlijk opnieuw gegoten moest worden. Terwijl Buikje bijna aan zijn herplaatsing toe is, blijkt in 2000 Keesje zwaar beschadigd, terwijl ook Grootmoeder Kegge beschadigd is. Nadat begin 2009 Stastok volledig verbrand raakte en Teun de Jager gedeeltelijk, werden de beelden verwijderd. Het monument lag er verminkt bij en verloederde. De fontein spoot niet meer en de fonteinbak werd tot een afvalbak. De plek van het monument in de Haarlemmerhout lag er verweesd bij. Wat nu?

7.6.4 Herrijzenis Hildebrandmonument in 2014 door Stichting Herstel Hildebrandmonument

Voordat de beeldengroep in 2014 herrees, was er weer heel wat water door het Spaarne gestroomd. Het allereerste begin van de herrijzenis moet men zoeken in september 2007. Op 26 september 2007 werd er een symposium "Wat maakt de Hout de Hout" gehouden. Hierop volgde op 23 januari 2008 de installatie van de "Klankbordgroep Haarlemmerhout" door de verantwoordelijke wethouder. De klankbordgroep kreeg een brede samenstelling door

vertegenwoordiging van alle omringende wijkraden en betrokken belangenorganisaties als de Houten Haarlemmer, de Vrienden van de Haarlemmerhout, het IVN, de Vogelwerkgroep en de Historische Vereniging Haerlem.

In het begin verliep het overleg moeizaam, maar begin 2010 vormde deze klankgroep zich om tot de Adviescommissie Haarlemmerhout. Daarna begon een vruchtbare samenwerking met de gemeente. Al vanaf 2009 pleitte de groep voor het herstel van het Hildebrandmonument, maar vormde het ontbreken van de benodigde gelden bij de gemeente Haarlem het struikelblok.

De zaak werd op scherp gesteld door een artikel, dat op 6 oktober 2011 in het Haarlems Dagblad verschenen is. Het ging over een mogelijke verplaatsing of zelfs volledige verwijdering van het Hildebrandmonument. De gemeente kreeg hierover professioneel advies. De Adviescommissie Haarlemmerhout heeft toen een advies geschreven, waarin aangegeven werd dat een mogelijke verplaatsing volledig in strijd is met de visie en het beheersplan van de Haarlemmerhout. Vele gesprekken, rapportages en adviezen volgden. Steeds weer bleek, dat bij de gemeente de benodigde gelden voor een nieuwe beeldengroep ontbraken.

Hierop besloot de Adviescommissie Haarlemmerhout dan maar op eigen houtje aan de slag te gaan. Hiervoor werd op 17 januari 2013 de Stichting Herstel Hildebrandmonument opgericht. Zij bracht in april 2013 een plan uit, waarin alle aspecten van belang tot de herrijzenis aan bod kwamen. De betrokken wethouder van Haarlem werd een gepassioneerde medewerker aan de herrijzenis. Op 28 november 2013 stemt de Haarlemse gemeenteraad in met het plan.

Daarna ging het snel. De gemeente knapte de omgeving van het Hildebrandmonument op en de fondsenverwerving verliep prima. Al begin 2014 was bijna al het benodigde geld al binnen en kon men opdrachten verstrekken en offertes aanvragen. Er werden offertes aangevraagd voor het herstel van de fonteinkom, het waterwerk en het maken van de nieuwe beelden. De uitvoerders van de opdrachten werden net zo enthousiast als de Stichting.

Het opknappen van de omgeving van het Hildebrandmonument bestond uit het openmaken van de zichtas vanaf de Korte Spanjaardslaan richting het in Paviljoen, het verbreden en verleggen van paden, het opschonen van de bosdelen rond de fontein, de aanplant van honderden nieuwe rododendrons rond de paden en de plaatsing van hulst rond de fonteinkom ter bescherming ervan. Ook verrees in de hulst nog een hek om het geheel vandalismebestendig te maken. Ook was er nog geld over om verlichting aan te brengen.

In maart 2014 werd de fonteinkom gerestaureerd en werd tegelijkertijd begonnen met het maken van de nieuwe beelden. Ook nu bewezen weer de oude gipsmodellen hun dienst. Die gaven inmiddels de oorspronkelijke beelden veel beter weer dan de verweerde originele beelden uit de beeldentuin van Kasteel het Nijenhuis. Het oorspronkelijke steen bleek te zacht, de vervangende kunststof beelden bleken totaal niet vandalismebestendig. Er werd nu gekozen voor brons met een patina (afwerkende kleurlaag) van natuursteen.

Het mag toch een formidabele prestatie genoemd worden, dat men nu slechts twee jaar nodig had om het monument te realiseren in plaats van de bijna 50 jaar voor het oorspronkelijke monument. Op 13 september 2014, de 200^e geboortedag van Nicolaas Beets, volgde dan ook een feestelijke onthulling. Om het monument in goede staat houden verzorgt de organisatie Spaarnelanden van gemeente Haarlem onderhoud van de fontein, het bassin en omgeving. Vrijwilligers maken de beelden op gezette tijden schoon en zetten ze weer in de was om ze op kleur te houden en te beschermen tegen de weersinvloeden.

Het Hildebrandmonument vormt een zeer populaire plek in de Haarlemmerhout. Bij mijn wandelingen in de Hout en bezoek aan het monument, blijkt iedere keer weer toch een flinke hoeveelheid publiek wandelend of zittend op de bankjes aanwezig te zijn. Een draagbare muziekinstallatie met populaire muziek schijnt er geregeld bij te horen, evenals de nodige fietsen! De plek is in trek bij jong en oud, alleenstaanden, groepen of families!

In de strijd tegen vervuiling en algen geven vrijwilligers de beelden zo om de anderhalf jaar een sopje en voorzien ze van waslaag om ze er weer fris uit te laten zien. Zo had men de beelden begin juni 2023 eerst ontdaan van vogelpoep en ander vuil en daarna weer een nieuwe waslaag aangebracht. Met behulp van een ladder had men ook het hoge beeld van Hildebrand onder handen genomen.

Gezien de grote hoeveelheid vandalisme, die het Hildebrandmonument na zijn onthulling in 1962 moest ondergaan, vreest men voor de beeldengroep na 2014 toch het ergste. Een paar jaar ging het goed. Totdat begin augustus 2016 er vernielingen aan het monument aangericht werden. De beelden zijn toen direct hersteld. Sindsdien ben ik op de website van het Noord-Hollandsarchief en in het archief van het Haarlems Dagblad geen nieuwe vernielingen tegengekomen. Gezien de geschiedenis van het monument moet dit toch uitzonderlijk genoemd worden en biedt dat toch hoop voor de toekomst.

7.7 Nawoord

Bij het bekijken van het monument dringt toch de volgende vraag zich op: Hoe zou het monument er met hedendaagse figuren uitgezien hebben? Wellicht een zelfde verzameling verschillende karakters, maar het uiterlijk zal toch ongetwijfeld verschillen. We kunnen denken aan: Een scherpe advocaat van de Amsterdamse zuid-as? Een bodybuilder in trim-outfit? Een bezorgde moeder met een paar kinderen in haar bakfiets? Een dikke automobilist in zijn auto met alleen aandacht voor het asfalt? Een paar scholieren op een fat-bike, verzonken in hun mobieltje? Wie weet? Nu heeft de beeldengroep aan de fontein zes mannelijke figuren en slechts twee vrouwelijke figuren. Zeer waarschijnlijk zou een nieuwe groep vier vrouwelijke en vier mannelijke figuren hebben! Honden in ieder geval! En Hildebrand dan?

Sinds 2016 staat het Hildebrandmonument er zonder vandalisme nog steeds in gave toestand. Voor wie niet in wonderen gelooft: het verhaal van het Hildebrandmonument lijkt er toch heel veel op!

Bibliografie kort

(Alle_Cijfers.nl) (Berg, et al., 1998) (Boorsma, 2017) (Engelen, 2023) (Gedichten.nl) (Maas, 2002) (Messing) (Mijttenaere, 2025) (Mooij, et al., 2014) (Redactie_Historiek, 2024) (Ree-Scholtens, 1995) (Stichting_Beeldengalerij_Haarlem) (Teeuwisse, 2013)

8 Bibliografie uitgebreid

Alle_Cijfers.nl. Statistieken gemeente Haarlem. *Alle cijfers.nl*. [Online] [Citaat van: 26 Oktober 2025.]

<https://allecijfers.nl/gemeente/haarlem/#:~:text=De%20bevolking%20van%20de%20gemeente%20Haarlem%20is%20met,tot%20en%20met%202025%20was%20661%20inwoners%20%280%2C42%25%29..>

Berg, W. van den, et al. 1998. *Hildebrand Camera Obscura Deel 2*. Amsterdam : Atheneum-Polak & Van Gennep, 1998. ISBN 90 253 2037 6.

Boorsma, F. 2017. Kroniek 2016. *Haerlem Jaarboek 2016*. 2017, Vereniging Haerlem.

Engelen, L. van. 2023. Hildebrandmonument in Haarlemmerhout weer spic en span. *Haarlems Dagblad*. 7 Juni 2023.

Gedichten.nl. Biografie: Nicolaas Beets 1814-1903. *Gedichten.nl*. [Online] [Citaat van: 27 Oktober 2025.]

<https://www.gedichten.nl/biografie/Nicolaas+Beets>.

Maas, N. 2002. *Het blijkt dat een en ander meer tijd behoeft, dan aanvankelijk door mij gedacht werd*. Haarlem : Vereniging Haerlem, 2002. ISBN 90 805044 2 4.

Messing, F.A.M. Aantal inwoners Haarlem (1829-1909). *Geschiedenislokaal 023*. [Online] [Citaat van: 26 Oktober 2025.]

<https://geschiedenislokaal023.nl/bronnen/inwonersaantallen-1829-1909/>.

Mijttenaere, A. de. 2025. Fijne plek in de Hout dankzij een onaangename bezoeker. Beeldengroep bij fontein al tweemaal vervangen. *Haarlems Dagblad*. 29 Juni 2025.

Mooij, C., et al. 2014. *Hildebrandmonument Haarlemmerhout*. Haarlem : Stichting Herstel Hildebrand Monument, 2014. ISBN 978 90 9028467 5.

Redactie_Historiek. 2024. Nicolaas Beets-Auteur Camera Obscura. *Historiek*. [Online] Historiek, 8 Februari 2024. [Citaat van: 26 oktober 2025.] <https://historiek.net/nicolaas-beets-schrijver-dichter/77495/>.

Ree-Scholtens, G.F. van der (redactie). 1995. *Deugd boven geweld*. Hilversum : Verloren, 1995. ISBN 90 6550 504 0.

Stichting_Beeldengalerij_Haarlem. Hildebrandmonument en onderliggende pagina's. *Hildebrandmonument*. [Online] [Citaat van: 22 Oktober 2025.] <https://www.hildebrandmonument.nl/>.

Teeuwisse, J.B.J. 2013. Resources Huygens instituut - Bronner, Jan (1881 - 1972). *Resources Huygens ING - Huygens instituut*. [Online] 12 November 2013. [Citaat van: 27 Oktober 2025.] <https://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/bronner>.